

УДК 159.9:334.7

Кононець М.О.

ПСИХОЛОГІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОРАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМЦЯ ЯК НАПРЯМ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Кононець М.О. Психологія професійної моральності підприємця як напрям психологічних досліджень. У статті показано місце психології професійної моральності підприємця в системі наук, визначено її об'єкт, предмет й основні завдання, проаналізовано її взаємозв'язки з дотичними галузями наукових знань. Встановлено, що психологія професійної моральності підприємця є комплексним міждисциплінарним знанням, основу якого складають принципи, методи і результати досліджень, накопичені у психології моральності, психології підприємництва та професійній етиці підприємця.

Ключові слова: культура, психологія моральності, психологія підприємництва, професійна етика, професійна моральність підприємця.

Кононец М.А. Психология профессиональной нравственности предпринимателя как направление психологических исследований. В статье показано место психологии профессиональной нравственности предпринимателя в системе наук, определены ее объект, предмет и основные задачи, проанализированы ее взаимосвязи со смежными областями научных знаний. Установлено, что психология профессиональной нравственности предпринимателя является комплексным междисциплинарным знанием, основу которого составляют принципы, методы и результаты исследований, накопленные в психологии предпринимательства, психологии нравственности и профессиональной этике предпринимателя.

Ключевые слова: культура, психология нравственности, психология предпринимательства, профессиональная этика, профессиональная нравственность предпринимателя.

Постановка проблеми. Починаючи з середини ХХ сторіччя, фахівці в галузі економіки і підприємництва в своїх дослідженнях почали звертатися до морально-психологічних понять і явищ: моральної свідомості, етичних настановлень, етичної поведінки, взаємовідносин суб'єктів підприємницької діяльності. Але, незважаючи на психологічну сутність зазначених феноменів, їхнє дослідження у площині системного психологічного аналізу до недавнього часу майже не проводилося. У теперішній час, коли дотримання професійної етики підприємцями є необхідною умовою інтеграції України у світовий економічний простір, актуальність психологічних досліджень, присвячених вивченню когнітивних процесів і обмежень, що перешкоджають підприємцям імплементувати професійну етику, значно зростає. Сьогодні зазначені дослідження здійснюються у межах нового напрямку психологічної науки – *психології професійної моральності підприємця* [10; 12; 19 та ін.].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. *Психологія професійної моральності підприємця* є комплексним міждисциплінарним знанням, основу якого складають положення, методи і результати досліджень, накопичені у *психології моральності, психології підприємництва та професійній етиці підприємця*, що сформувалася під безпосереднім впливом *етики*, як складової культури, *економіки*, а також *етики бізнесу*, яка виникла на потребу часу на перетині названих наук.

Психологія професійної моральності суб'єкта є тією галуззю психологічної науки, до якої висуваються з боку сучасного суспільного розвитку чи не найсерйозніші вимоги, оскільки саме із означеним феноменом, з його актуальними й потенційними можливостями безпосередньо пов'язується вирішення широкого кола практичних завдань, в першу чергу тих, що мають місце в процесі реалізації професійної етики підприємцями. У дослідженнях з етики бізнесу, які у 20-му столітті стали традиційними для США та європейських країн, більше уваги приділялося її нормативному аспекту (розробці й обґрунтуванню певних моральних стандартів, принципів, норм, кодексів) і менше – дескриптивному, що базується на результатах психологічних досліджень, присвячених вивченню когнітивних процесів і обмежень, які перешкоджають реалізації підприємцями професійної етики. У той же час, ряд сучасних вітчизняних [2; 10; 21; 22 та ін.], російських [18; 19; 23 та ін.] та зарубіжних [6; 24–27 та ін.] авторів наголошують на тому, що моральність виступає важливою детермінантою професійної діяльності підприємців й підкреслюють необхідність застосування міждисциплінарного підходу при виконанні психологічних досліджень в галузі підприємництва.

Говорячи про розвиток міждисциплінарних досліджень, А.Л. Журавльов вважає інтеграцію з етикою дуже перспективною для психологічної науки, «тому що морально-етичні, моральнісні проблеми вийшли сьогодні на перший план досліджень у цілому ряді наук, особливо науково-практичних» [12, с. 18].

На думку В.В. Москаленко, міждисциплінарність виступає ключовим елементом відмінностей підходів у дослідженні проблем підприємництва різними науками. Вона зазначає, що «психологія в своїх дослідженнях цього феномену спирається на дані соціології, економіки, культурології, психології та інших галузей знання» [15, с. 17].

Висвітлюючи комплекс проблем, пов'язаних із виокремленням психології підприємництва у нову галузь психологічного знання, Ю. Ф. Пачковський підкреслює, що у сучасних умовах важливий вплив на її становлення мають три групи наук: науки про суспільство (соціологія, історія, політологія, філософія);

економічні науки (макро- і мікроекономіка, менеджмент, маркетинг, фінанси); низка галузей психології (загальна психологія, соціальна психологія, психологія особистості, психологія праці, психологія творчості, економічна психологія, психологія управління і менеджменту, практична психологія) [16].

Мета статті: визначити місце психології професійної моральності підприємця в системі наук, виходячи з актуальності й недостатньої міри розробленості проблеми.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Узагальнення теоретичних і науково-практичних підходів, сформульованих у цих та інших дослідженнях, аналіз міжпредметних зв'язків дозволили з'ясувати місце психології професійної моральності підприємця в системі наук, а також визначити її об'єкт, предмет й основні завдання. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що *психологія професійної моральності підприємця* являє собою інтегральне утворення, в якому акумульовано найважливіші культурологічні, загальнопсихологічні та економічні положення, а також підходи нових напрямів міждисциплінарних наукових досліджень.

Зазначене потребує більш уважного розгляду виявлених нами міжпредметних зв'язків. Вважаємо за доцільне почати такий аналіз із *культурологічного* напрямку, оскільки неможливо переоцінити вплив культури на формування етики і психології.

Культура, як сфера духовного життя людини, включає в себе предметні результати її діяльності, а також індивідуальні особливості, які в цій діяльності виявляються: знання, уміння, навички, рівень інтелекту, моральнісний і естетичний розвиток, світогляд, засоби і форми спілкування з іншими людьми. Мораль та різні етичні системи її обґрунтування, підвалини цих систем і логічну структуру понять, які описують моральні феномени й ситуації вивчає *етика*. Отже, етика виступає як напрям дослідження морального розвитку особистості, як складова духовної культури і, водночас, як зведення моральних норм, що характеризують відповідність поведінки людини вимогам морального закону і узвичаєним в суспільстві зразкам етичної поведінки.

Традиційно етичне знання існує в трьох основних формах: теоретична філософська етика (визначає, пояснює та виправдує мораль); нормативна, або приписова, етика (пропонує й обґрунтовує певні моральні стандарти, принципи, норми, кодекси); дескриптивна, або описова, етика (описує явища моральної свідомості, поведінки, мовлення) [1].

Нормативна (приписова) етика обґрунтовує й пропонує певні моральні принципи й норми. Нормативний підхід, винайдений філософами, відкриває шляхи прийняття етичних рішень індивідом як свідомим представником моралі, який старанно думає про свій моральний вибір. Призначення моральних норм полягає у тому, щоб допомогти йому прийняти найкраще можливе етичне рішення. Проте, ми знаємо, що люди не завжди приймають найкращі рішення, а встановлені норми не завжди виконуються.

Дескриптивна (описова) етика займається аналізом різних моральних систем (суспільства, групи, верстви, професії), індивідуальних і групових моральних стереотипів у різних культурах, вивчає й описує реальні моральні феномени (звичаї, традиції, структуру моральної свідомості) та існуючі етичні норми (прийняті на виробництві, у рамках професії, у різних культурах). Дескриптивний підхід базується на результатах психологічних досліджень і описує як люди насправді приймають етичні рішення. Зокрема, він зосереджується на когнітивних процесах і обмеженнях, які часто утримують людей від прийняття найкращих можливих рішень [30].

Наприкінці ХХ ст. бурхливий розвиток отримала *прикладна етика* – нова форма етики, що пов'язана із принципово новими підходами до медицини, підприємництва, бізнесу, суспільства в цілому [3]. Прикладна етика являє собою зведення пов'язаних з моральними цінностями норм, що регулюють поведінку людей у різних сферах соціального життя. Сьогодні виділяють три основні напрями розвитку прикладної етики. Першим напрямом розвитку прикладної етики є *етикет* – правила поведінки, які дозволяють людині адекватно себе поводити у товаристві. Другим напрямом розвитку прикладної етики є *соціальна етика*, яка розглядає цілі й цінності суспільства в особі соціальних інституцій і претендує на роль важливої сили соціальної інтеграції в сучасних умовах – біоетика, комп'ютерна етика, етика бізнесу тощо [3; 17; 21 та ін.]. Третім напрямом розвитку прикладної етики є *професійна етика* – зведення специфічних моральних норм, пов'язаних з особливостями різних професій (лікаря, психолога, підприємця та ін.). Професійна етика більшою мірою є саме нормативною, а мова професійних етичних кодексів є мовою приписів.

Щодо взаємопроникнення психології і культури, то на їх перетині виокремився цілий ряд підпорядкованих ним наукових напрямів, зокрема, психологія культури, крос-культурна психологія, психологія моральності. Предметом вивчення *психології моральності* виступає структура моральної сфери особистості, закономірності розвитку моральної свідомості та становлення морально-відповідальної поведінки [12; 20]. Отже, психологія моральності виступила однією з трьох наукових галузей, що відіграли важливу роль у виділенні психології професійної моральності підприємця в окремий науковий напрям.

Багато дослідників зазначають, що лише активна позиція підприємця щодо імплементації моральних стандартів в оточуючому соціумі уможливіло здійснення реальних позитивних змін у підприємницькій

культури суспільства, до якого він належить [22; 24; 26]. Так, Д. Міллер, підкреслюючи необхідність урахування активності особистості в культурному просторі, пише: «...дослідники культури й моральнісного розвитку вказують шлях для осмислення такої точки зору на моральність, відповідно до якої особистість перебуває під впливом пов'язаних з культурою ідей і практик і одночасно являє собою активний фактор» [14, с. 274].

Іншою важливою науковою галуззю, під впливом якої відбувалося становлення психології професійної моральності підприємця, слід вважати *психологію підприємництва*, що виникла на перетині психології й економіки та увібрала в себе, поряд із усталеними напрямками психологічних досліджень, надбання таких її нових напрямів, як *економічна психологія, поведінкова економіка, психологія бізнесу та бізнес-психологія*.

Психологія підприємництва займається вивченням психологічних закономірностей професійної діяльності підприємця, досліджує поведінку підприємця при використанні матеріальних і людських ресурсів, ділові та міжособистісні відносини у процесі реалізації професійної діяльності [16]. *Психологія підприємництва* застосовує здобутки таких сфер психологічного знання, як загальна психологія, соціальна психологія, організаційна психологія, психологія праці, психологія управління, психологія творчості тощо. До проблем, що є однаково актуальними для психології підприємництва і для психології професійної моральності підприємця, відносять формування свідомості, здібностей та системи дій людини, а також функціонування її психічних процесів, зокрема, її мислення, емоцій, волі [4; 9; 11; 13].

Застосування в психології професійної моральності підприємця положень і методів *економічної психології* може бути корисним для вивчення етичних настановлень підприємців; виявлення чинників їхньої економічної активності; визначення цінностей, стереотипів, інтересів підприємців, пов'язаних з виконанням ними різних видів економічної діяльності; розробки практичних рекомендацій щодо етичного здійснення професійної діяльності підприємців, здатних вплинути на розвиток економіки [15; 18; 31].

Ще одним науковим напрямом, що виник на перетині психологічної науки і теоретичної економіки, слід вважати *поведінкову економіку* (behavioral economics), засновником якої вважають Д. Канемана, відомого психолога, якому в 2002 р. було присуджено Нобелівську премію в галузі економіки. Головним об'єктом його досліджень виступили механізми прийняття людиною рішень в ситуації невизначеності [8]. Д. Канеман довів, що рішення, які приймаються людьми, значно відхиляються від стандартної економічної моделі поведінки людини. Зокрема, ним була досліджена асиметрична реакція людини на зміну добробуту, яка полягає у тому, що люди по-різному реагують на еквівалентні (з погляду співвідношення вигід і втрат) ситуації залежно від того, втрачають вони або виграють [28]. Здобутки поведінкової економіки є дуже важливими про дослідженні особливостей поведінки підприємців у ситуаціях зіткнення з етичними дилемами та необхідності прийняття етичних економічних рішень.

Психологія бізнесу більше зорієнтована на досвід роботи із знаннями у галузі економіки, узагальнює стратегії і тактики досягнення економічного успіху. Її предметом виступають психологічні закономірності, зафіксовані на рівні здорового глузду, а основним методом – різноманітні поради або рекомендації [7; 16]. Методи психології бізнесу можуть бути адаптовані для дослідження етико-психологічних проблем професійної діяльності підприємців та їхньої поведінки в сумнівних з етичної точки зору ситуаціях. Щодо бізнес-психології то вона вивчає поведінку підприємців, організацій та їх працівників в умовах ринкової системи економічних відносин шляхом застосування методів моделювання і прогнозування, проведення емпіричних досліджень та їх психологічної інтерпретації [5].

Практичний аспект психології професійної моральності підприємця спрямований на вирішення особистісних і міжособистісних етичних проблем, пов'язаних з професійною діяльністю підприємців і працівників та забезпеченням ефективності діяльності підприємницьких організацій. Зокрема, це індивідуальне і групове консультування щодо розв'язання етико-психологічних проблем професійної діяльності підприємця, підвищення рівня моральної свідомості та етичності поведінки особистості, залученої в підприємницьку діяльність.

Третьою галуззю наукових досліджень, під впливом якої виокремлювалася психологія професійної моральності підприємця, безперечно, виступила *професійна етика підприємця*, що виникла на перетині етики і економіки й увібрала в себе основні положення та ідеї *етики бізнесу* – науки про узвичаєну в суспільстві сукупність моральних норм, правил та уявлень, що регулюють ставлення, поведінку і взаємовідносини ділових партнерів в процесі їх взаємодії [17].

У цьому зв'язку важливо уточнити співвідношення між поняттями «професійна етика» і «прикладна етика». «Професійна етика – для професії лікарів, вчених, політиків тощо. Прикладна етика – для всіх, хто не є членами цих професій, хто знаходиться поза них, але кровно зацікавлений у тому, як будуть йти справи в цих професіях, оскільки від них залежить, від них може постраждати, і важливо підкреслити, тих, з чийого боку є необхідним контроль за діяльністю цих професіоналів. Тому прикладна етика, по-перше, ширше поняття професійної етики, а по-друге, вона являє собою форму регуляції професійної діяльності не зсередини, а ззовні» [21, с. 21].

Етика бізнесу як різновид професійної етики, дотичний до нашого дослідження, фактично виконує функцію зовнішнього морального регулятора підприємницької діяльності на рівні *держави* [17]. Зовнішнім моральним регулятором підприємницької діяльності на рівні *особистості* підприємця виступає *професійна етика підприємця* – зведення професійних моральних вимог і норм поведінки підприємця у взаємовідносинах із партнерами, споживачами та працівниками належної йому організації, що зафіксовані, як правило, в її етичному кодексі. У межах *професійної етики підприємця як наукового напрямку* здійснюється аналіз, розробка і вдосконалення моральних норм і вимог до суб'єктів підприємницької діяльності, які визначають ставлення підприємця до свого професійного обов'язку і спрямовують його поведінку у взаємовідносинах з підлеглими, партнерами, конкурентами, а також з урядовими і громадськими інституціями.

При цьому *внутрішнім* моральним регулятором професійної діяльності підприємця виступає його моральнісний розвиток або рівень розвитку моральної свідомості, який ми розглядаємо як відображення у свідомості особистості прийнятих у суспільстві моральних норм, що регулюють відносини між людьми.

Професійна моральність підприємця власне й являє собою *об'єкт* вивчення *психології професійної моральності підприємця*.

Предметом дослідження у *психології професійної моральності підприємця* виступають морально-психологічні особливості реалізації професійної етики підприємцями.

Основними завданнями психології професійної моральності підприємця є пошук і виявлення найефективніших способів управління процесом реалізації професійної етики підприємцями, визначення критеріїв розвитку моральної свідомості та прояву морально-відповідальної поведінки, які відповідали б сучасним вимогам до моральності суб'єктів підприємницької діяльності.

Застосування у дослідженнях теоретичних підходів і методів психології професійної моральності підприємця дозволить виявити психологічні умови, дотримання яких сприятиме пом'якшенню протиріччя, що споконвіку існує між етичними цілями підприємницької діяльності, пов'язаної з виробництвом та розподілом економічних благ, та нестримним прагненням підприємців до максимізації власної вигоди [1; 12; 23; 29].

Висновки. Узагальнення вищевикладених теоретичних положень дозволило визначити місце психології професійної моральності підприємця в системі наук, розкрити її зміст й основні завдання, а також проаналізувати її взаємозв'язок з професійною етикою підприємця.

Психологія професійної моральності підприємця є комплексним міждисциплінарним знанням, основу якого складають основні принципи, методи і результати досліджень, накопичені у психології моральності, психології підприємництва та професійній етиці підприємця.

Перспективи подальших досліджень. Теоретичні та науково-практичні підходи психології професійної моральності підприємця можуть бути корисними при вивченні впливу професійно-моральнісних чинників реалізації професійної етики підприємцями на виникнення етико-психологічних проблем в їхній професійній діяльності; підготовці практичних психологів з питань розвитку професійної моральності підприємців; створенні моделі психологічного консультування підприємців з проблеми реалізації ними професійної етики та інших актуальних проблем.

Список використаних джерел

1. Адорно Т.В. Проблемы философии морали / Т.В. Адорно ; пер. с нем. М.Л. Хорькова. – М. : Республика, 2000. – 239 с.
2. Акімова І. Соціальна відповідальність бізнесу в Україні: бар'єри, стимули та перспективи / І. Акімова, О. Осінкіна. – К. : Стило, 2007. – С. 41–44.
3. Алексина Т.А. Прикладная этика : [учеб. пособ.] / Т.А. Алексина. – М. : Изд-во РУДН, 2004. – 210 с.
4. Балл Г.О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах) / Г.О. Балл. – Рівне : Видавець О. Зень, 2007. – 172 с.
5. Бардиер Г.Л. Бизнес-психология : [монография] / Г.Л. Бардиер // М. : Генезис, 2002. – 412 с.
6. Де Джордж Р.Т. Деловая этика : [учебник] / Р.Т. Де Джордж ; пер. с англ. Р. И. Столлера. – М. : Прогресс, 2002. – 486 с.
7. Емельянов Е.Н. Психология бизнеса / Е.Н. Емельянов, С.Е. Поварницына. – М. : АРМАДА, 1998. – 511 с.
8. Канеман Д. Принятие решений в неопределенности: Правила и предубеждения / Д. Канеман, П. Словик, А. Тверски ; пер. с англ. – Х. : Гуманитарный центр, 2005. – 632 с.
9. Карамушка Л.М. Мотивація підприємницької діяльності : [монография] / Л.М. Карамушка, Н.Ю. Худякова. – К.-Львів : Сполом, 2011. – 208 с.
10. Кононець М.О. Психологія професійної моральності підприємців: теорія та сучасна практика: [монография] / М.О. Кононець. – К. : Омега-Л, 2013. – 166 с.
11. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К. : Рад. школа, 1989. – 608 с.
12. Купрейченко А.Б. Проблемы нравственно-психологической регуляции экономической активности / А.Б. Купрейченко // Проблемы экономической психологии. – Том 2 / [отв. ред. А.Л. Журавлев, А.Б. Купрейченко]. – М. : ИП РАН, 2005. – С. 17–65.
13. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості : [наук. монография] / С.Д. Максименко. – К. : ТОВ «КММ», 2006. – 240 с.

14. Миллер Д. Культура и нравственное развитие / Джоан Миллер // Психология и культура / под ред. Д. Мацумото. – СПб. : Питер, 2003. – С. 249–278.
15. Москаленко В.В. Підприємництво як предмет дослідження економічної психології / В.В. Москаленко // Актуальні проблеми психології. Том 1 : Економічна психологія. Організаційна психологія. Соціальна психологія : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – 2003. – Вип. 11. – С. 17–20.
16. Пачковський Ю.Ф. Психологія підприємництва : [навч. посіб.] / Ю.Ф. Пачковський. – К. : Каравела, 2006. – 408 с.
17. Петрунин Ю.Ю. Этика бизнеса : [учеб. пособ.] / Ю.Ю. Петрунин, В.К. Борисов. – [3-е изд., перераб. и доп.] .– М. : Дело, 2004. – 400 с.
18. Проблемы экономической психологии. – Том 2 / под ред. А. Журавлева, А. Купрейченко. – М. : ИП РАН, 2005. – 644 с.
19. Психология нравственности / [отв. ред. А.Л. Журавлев, А.В. Юревич]. – М. : ИП РАН, 2010. – 508 с.
20. Савчин М.В. Психологічний аналіз проблеми моральної свідомості та самосвідомості особистості / М.В. Савчин // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2005. – №4. – С. 115–131.
21. Филиппова Л.Я. Компьютерная этика. Морально-этические и правовые нормы для пользователей компьютерных сетей : [учеб. пособие] / Л.Я. Филиппова, В.С. Зеленецкий. – Харьков : Кроссрод, 2006. – 212 с.
22. Форрестер К. Бізнес із людським обличчям / К. Форрестер // Український тиждень. – 11–17.02.2011. – №6(171). – С. 36–37.
23. Шихирев П.Н. Возможна ли этика бизнеса? / П.Н. Шихирев // Общественные науки и современность. – 1997. – № 6. – С. 16–25.
24. Cheeseman, H.R. Ethics and Social Responsibility of Business / H.R. Cheeseman // Contemporary Business Law. – Englewood Cliffs. – N.J. : Prentice-Hall, Inc., 1994. – P. 135–151.
25. De Cremer, D. Social Psychology and Economics / D. De Cremer, M. Zeelenberg, J.K. Murnighan. – USA : Lawrence Erlbaum Associates, 2006. – 355 p.
26. Friedman, M. The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits / M. Friedman // New York Times Magazine. – September 13, 1970. – P. 32–33.
27. Kimmel, A.J. Ethical Issues in Behavioral Research: Basic and Applied Perspectives / A.J. Kimmel. – [2nd ed.]. – UK : Blackwell Publishing, 2007. – 405 p.
28. Kahneman, D. Choices, values, and frames / D. Kahneman, A. Tversky // American Psychologist. – 1984. – V. 39. – P. 241–291.
29. Longenecker, J.G. Egoism and Independence: Entrepreneurial Ethics / J.G. Longenecker, J.A. McKinney, C.W. Moore // Organizational Dynamics. – USA : Periodical Division, American Management Association, 1998. – P. 64–72.
30. Trevino, L. K. Managing Business Ethics: Straight Talk About How To Do It Right / L.K. Trevino, K.A. Nelson. – N.-Y. : J. Wiley & Sons, 1995. – 332 p.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Adorno T.V. Problemy filosofii morali / T.V. Adorno ; per. s nem. M.L. Hor'kova. – М. : Respublika, 2000. – 239 s.
2. Akimova I. Social'na vidpovidal'nist' biznesu v Ukraїni: bar'jeri, stimuli ta perspektivi / I. Akimova, O. Osinkina. – К. : Stilos, 2007. – S. 41–44.
3. Aleksina T.A. Prikladnaja jetika : [učeб. posob.] / T.A. Aleksina. – М. : Izd-vo RUDN, 2004. – 210 s.
4. Ball G.O. Oriјentiri suchasnogo gumanizmu (v suspil'nij, osvıtnij, psihologichnij sferah) / G.O. Ball. – Rivne : Vidavec' O. Zen', 2007. – 172 s.
5. Bardier G.L. Biznes-psihologija : [monografija] / G.L. Bardier // М. : Genезis, 2002. – 412 s.
6. De Dzhordzh R.T. Delovaja jetika : [učeбnik] / R.T. De Dzhordzh ; per. s angl. R. I. Stolpera. – М. : Progress, 2002. – 486 s.
7. Emel'janov E.N. Psihologija biznesa / E.N. Emel'janov, S.E. Povarnicyna. – М. : ARMADA, 1998. – 511 s.
8. Kaneman D. Prinjatje reshenij v neopredelennosti: Pravila i predubezhdenija / D. Kaneman, P. Slovik, A. Tverski ; per. s angl. – Н. : Gumanitarnyj centr, 2005. – 632 s.
9. Karamushka L.M. Motivacija pidpriemnic'koji dijaln'nosti : [monografija] / L.M. Karamushka, N.Ju. Hudjakova. – К.-L'viv : Spolom, 2011. – 208 s.
10. Kononec' M.O. Psihologija profesijnoji moral'nosti pidprijemciv: teorija ta suchasna praktika : [monografija] / M.O. Kononec'. – К. : Omega-L, 2013. – 166 s.
11. Kostjuk G.S. Navchal'no-vihovnij proces i psihichnij rozvitok osobistosti. – К. : Rad. shkola, 1989. – 608 s.
12. Kuprejchenko A.B. Problemy нравstvenno-psihologicheskoi reguljacji jekonomicheskoi aktivnosti / A.B. Kuprejchenko // Problemy jekonomicheskoi psihologii. – Том 2 / [otv. red. A.L. Zhuravlev, A.B. Kuprejchenko]. – М. : IP RAN, 2005. – S. 17–65.
13. Maksimenko S.D. Geneza zdijsnennja osobistosti : [nauk. monografija] / C.D. Maksimenko. – К. : TOV «KMM», 2006. – 240 s.
14. Miller D. Kul'tura i нравstvennoe razvitie / Dzhоan Miller // Psihologija i kul'tura / pod red. D. Macumoto. – SPb. : Piter, 2003. – S. 249–278.
15. Moskalenko V.V. Pidpriemnictvo jak predmet doslidzhennja ekonomichnoji psihologii / V.V. Moskalenko // Aktual'ni problemi psihologii. Том 1 : Ekonomichna psihologija. Organizacijna psihologija. Social'na psihologija : zб. nauk. prac' Institutu psihologii im. G.S. Kostjuka APN Ukraїni / za red. S.D. Maksimenka, L.M. Karamushki. – 2003. – Vip. 11. – S. 17–20.
16. Pachkovskij Ju.F. Psihologija pidprijemnictva : [навч. посіб.] / Ju.F. Pachkovskij. – К. : Каравела, 2006. – 408 с.
17. Petrunin Ju.Ju. Jetika biznesa : [učeб. posob.] / Ju.Ju. Petrunin, V.K. Borisov. – [3-е изд., перераб. и доп.] .– М. : Дело, 2004. – 400 с.
18. Problemy jekonomicheskoi psihologii. – Том 2 / pod red. A. Zhuravleva, A. Kuprejchenko. – М. : IP RAN, 2005. – 644 s.
19. Psihologija нравstvennosti / [otv. red. A.L. Zhuravlev, A.V. Jurevich]. – М. : IP RAN, 2010. – 508 s.

20. Savchin M.V. Psihologichnij analiz problemi moral'noji svidomosti ta samosvidomosti osobistosti / M.V. Savchin // Pedagogika i psihologija profesijnoji osviti. – 2005. – №4. – S. 115–131.
21. Filippova L.Ja. Komp'juternaja jetika. Moral'no-jeticheskie i pravove normy dlja pol'zovatelej komp'juternyh setej : [ucheb. posobie] / L.Ja. Filippova, V.S. Zeleneckij. – Har'kov : Krossroud, 2006. – 212 s.
22. Forrester K. Biznes iz ljuds'kim oblichchjam / K. Forrester // Ukraїns'kij tizhden'. – 11–17.02.2011. – №6(171). – S. 36–37.
23. Shihirev P.N. Vozmozhna li jetika biznesa? / P.N. Shihirev // Obshhestvennye nauki i sovremennost'. – 1997. – № 6. – С. 16–25.
24. Cheeseman, H.R. Ethics and Social Responsibility of Business / H.R. Cheeseman // Contemporary Business Law. – Englewood Cliffs. – N.J. : Prentice-Hall, Inc., 1994. – P. 135–151.
25. De Cremer, D. Social Psychology and Economics / D. De Cremer, M. Zeelenberg, J.K. Murnighan. – USA : Lawrence Erlbaum Associates, 2006. – 355 p.
26. Friedman, M. The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits / M. Friedman // New York Times Magazine. – September 13, 1970. – P. 32–33.
27. Kimmel, A.J. Ethical Issues in Behavioral Research: Basic and Applied Perspectives / A.J. Kimmel. – [2nd ed.]. – UK : Blackwell Publishing, 2007. – 405 p.
28. Kahneman, D. Choices, values, and frames / D. Kahneman, A. Tversky // American Psychologist. – 1984. – V. 39. – P. 241–291.
29. Longenecker, J.G. Egoism and Independence: Entrepreneurial Ethics / J.G. Longenecker, J.A. McKinney, C.W. Moore // Organizational Dynamics. – USA : Periodical Division, American Management Association, 1998. – P. 64–72.
30. Trevino, L. K. Managing Business Ethics: Straight Talk About How To Do It Right / L.K. Trevino, K.A. Nelson. – N.-Y. : J. Wiley & Sons, 1995. – 332 p.

Kononets, M.O. Psychology of entrepreneur's professional morality as a new trend of psychological researches. The article deals with the psychology of entrepreneur's professional morality. The author analyzes its place in the system of sciences and defines its object, subject and the main tasks as well as discusses its interrelations with such adjacent areas of scientific knowledge as culture, ethics, psychology and economics. The psychology of entrepreneur's professional morality is a complex interdisciplinary knowledge encompassing the research principles, methods and findings that have been accumulated in psychology of business, psychology of morality and entrepreneur's professional ethics.

Keywords: culture, psychology of morality, business psychology, professional ethics, entrepreneur's professional morality.

Відомості про автора

Кононець Марія Олександрівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології і педагогіки Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», м. Київ, Україна.

Kononets, Maria Aleksandrivna, PhD, assoc. prof, Dept. of Psychology and Pedagogics, National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute", Kyiv, Ukraine.

E-mail: mariakononets@yandex.ru

УДК 159.9

Креденцер О.В.

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ АКТИВНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ОСВІТНІХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Креденцер О.В. Дослідження особливостей розвитку підприємницької активності персоналу освітніх організацій. У статті представлено результати дослідження особливостей розвитку підприємницької активності персоналу освітніх організацій. Визначено рівень розвитку таких характеристик підприємницької активності у персоналу освітніх організацій, як інноваційність, ризикованість, схильність до творчості (творчість), потреба в незалежності (незалежність), потреба в досягненнях (подальшому розвитку), цілеспрямованість та рішучість та в цілому рівень розвитку інтегрального показника підприємницької активності. Проаналізовано кореляційний зв'язок між рівнем розвитку підприємницької активності та окремих її характеристик та організаційно-професійними, соціально-демографічними характеристиками персоналу та характеристиками освітніх організацій.

Ключові слова: внутрішньоорганізаційне підприємництво, підприємницька активність, персонал освітніх організацій.

Креденцер О.В. Исследование особенностей развития предпринимательской активности персонала образовательных организаций. В статье представлены результаты исследования особенностей развития предпринимательской активности персонала образовательных организаций. Определен уровень развития таких характеристик предпринимательской активности персонала образовательных организаций, как инновационность, рискованность, склонность к творчеству (творчество), потребность в независимости (независимость), потребность в достижениях (дальнейшему развитию), целеустремленность и решительность и в целом уровень развития интегрального показателя предпринимательской активности. Проанализирована корреляционная связь между уровнем развития предпринимательской активности и отдельных ее характеристик и организационно-профессиональными, социально-демографическими характеристиками персонала и характеристиками образовательных организаций.

Ключевые слова: внутриорганизационное предпринимательство, предпринимательская активность, персонал образовательных организаций.